

**NAZİRE GELENEĞİNİN SON ÖRNEKLERİ BAĞLAMINDA TRABZONLU
ZİVER'İN HAMSİ GAZELİ'NE YAZILAN NAZİRELER**
THE NAZİRES WRITTEN TO TRABZONLU ZİVER'S "HAMSİ GAZEL" IN THE
CONTEXT OF THE LAST RINGS OF THE NAZİRE TRADITION

MEHMET SAİT ÇALKA

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

*Assoc. Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences
Department of Turkish Language and Literature*

calkamehmetsait@hotmail.com / mehmetsait.calka@erdogan.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-3657-9387>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-9, Aralık-December 2024 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 07.12.2024
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 12.12.2024
Sayfa-*Pages* 36-48.

Atıf/Citation: Çalka, Mehmet Sait, (2024), "Nazire Geleneğinin Son Örnekleri Bağlamında Trabzonlu Ziver'in Hamsi Gazeli'ne Yazılan Nazireler" *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 5/2: 36-48.

NAZİRE GELENEĞİNİN SON ÖRNEKLERİ BAĞLAMINDA TRABZONLU ZİVER'İN HAMSİ GAZELİ'NE YAZILAN NAZİRELER

*Mehmet Sait ÇALKA**

Özet

Nazire, bir şairin kaleme almış olduğu bir manzumenin başka bir şair tarafından model alınarak aynı vezin, kafiye, redif ve muhtevada yazdığı benzer manzumeye verilen isimdir. Geçmişte yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konmuştur ki bir şiire nazire yazan şair, genellikle zemin şiir olarak adlandırılan ilk şiiri kaleme alan usta şairi takdir etmek istemesi, yazdığı nazire ile kendi hünerini göstermek istemesi ya da zemin şiirde ele alınan konu için bir edebî tartışma ortamı yaratmak istemesi gibi maksatlarla nazire yazar. Arap ve Fars edebiyatlarında da örnekleri görülen ve XII. asırdan beri bir gelenek hâlini alan nazirecilik, XX. asra kadar gelişimini devam ettirmiştir. Buna göre Türk şiirinde en eski nazire örneklerinin, XII. asırda Hakîm Süleyman Ata'nın (öl. 1186), müşidi Hoca Ahmed-i Yesevî'nin (öl. 1166) hikmetlerine yazdığı nazirelerin olduğu kabul edilir. Daha sonra Hakîm Süleyman Ata'yı Yunus Emre'nin (öl. 1320-21) de bu anlamda takip ettiği söylenebilir. Bu iki önemli şahsiyetten sonra ilerleyen yüzyıllarda da Türk şiirinde nazire geleneğinin devam ettiği ve gelişimini sürdürdüğü kaleme alınan nazire mecmualarından ve divanlarda tespit edilen pek çok nazireden anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada XIX. asırda yaşamış olan Trabzonlu Ziver'in (öl. 1880), yaşadığı bölgenin en önemli geçim kaynaklarından biri olan hamsi balığına dair kaleme almış olduğu ve kaynaklarda "Hamsi Gazeli" olarak anılan "var" redifli manzumesine kendinden sonra yetmişmiş olan Tıflî Efendi (öl. 1908), Esat Ömer Eyyûbî (öl. 1950), Süleyman Mâhir Bey (öl. 1953), Ahmet Sarım (Doğru) Bey (öl. 1964) ve meçhul bir şairin yazdığı nazireler nazire geleneği bağlamında incelenmiştir. Nazire geleneğinin son halkalarından olan bu manzumelerin, Türk şiirinde nazire geleneğinin tarihsel seyrinin belirlenmesine katkı sunacağı muhakkaktır.

Anahtar Kelimeler: XX. yüzyıl, Trabzonlu Ziver, Hamsi Gazeli, Nazire geleneği, Nazire yazarlar.

THE NAZİRES WRITTEN TO TRABZONIAN ZİVER'S "HAMSİ GAZEL" IN THE CONTEXT OF THE LAST EXAMPLES OF THE NAZİRE TRADITION

Abstract

Nazire is the name given to a poem written by one poet, which is modelled by another poet and written in the same verse, rhyme, red rhyme, and even with the same content. Scientific studies in the past have shown that the poet who writes a nazire to a poem usually writes a nazire for such purposes as wanting to appreciate the master poet who wrote the first poem, which is called the ground poem, wanting to show his own prowess with the nazire he writes, or wanting to create a literary discussion environment for the subject discussed in the ground poem. Nazirism, which is also seen in Arabic and Persian literatures and has become a tradition since the XIIth century, continued its development until the XXth century. Accordingly, it is accepted that the oldest examples of nazir in Turkish poetry are the nazires written by Hakîm Süleyman Ata (d. 1186) in the XIIth century to the wisdoms of his disciple Hoca Ahmed-i Yesevî (d. 1166). It can be said that Yunus Emre (d. 1320-21) followed Hakîm Süleyman Ata in this sense. After these two important figures, it is understood from the many nazire compilations and many nazires detected in divans that the tradition of nazire in Turkish poetry continued and continued its development in the following centuries.

* Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Elmek: mehmetsait.calka@erdogan.edu.tr; calkamehmetsait@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-3657-9387

In this study, Trabzonian Zîver (d. 1880), who lived in the XIXth century, wrote a verse with the redif ‘var’ about hamsi fish, one of the most important livelihoods of the region he lived in, which is known as ‘Hamsi Gazeli’ in the sources, and Tıflî Efendi (d. 1908), Esat Ömer Eyyübî (d. 1950), Süleyman Mâhir Bey (d. 1953), Ahmet Sarım (Doğru) Bey (d. 1964) and an unknown poet. 1908), Esat Ömer Eyyübî (d. 1950), Süleyman Mâhir Bey (d. 1953), Ahmet Sarım (Doğru) Bey (d. 1964) and an unknown poet are analysed in the context of the verse tradition. It is certain that these verses, which are among the last links of the nazire tradition, will contribute to the determination of the historical course of the nazire tradition in Turkish poetry.

Key Words: XX. century, Zîver of Trabzonian, Hamsi Gazel, Nazire tradition, Nazire writers.

Giriş

Nazire ve nazire geleneğine dair başta Kenan Akyüz (1997), M. Fatih Köksal (2006) ve Kemal Yavuz (2013) olmak üzere günümüze kadar pek çok araştırmacının önemli tespitleri mevcuttur. Bu konuda yapılan her bir çalışma nazire geleneğinin tarihsel seyirinin ortaya konması adına oldukça kıymetlidir.¹ Nazireye dair ayrıntılı malumat vererek tekrara girmemek adına çalışmanın bu kısmında nazire hakkında muhtasar bilgi verilecek; nazirelerin yazılış amaçları üzerinde durulacak ve ardından çalışmaya konu olan Trabzonlu Zîver’in şiiri ve bu şiire yazılan nazirelerin Türk şiirindeki nazire geleneği bağlamında değerlendirilmesi yapılacaktır.

Kelime olarak “bir şeye benzemek için yapılan iş, örnek, karşılık” gibi anlamlara gelen nazire, terim olarak bir şairin başka bir şairin şiirini model alıp aynı vezin, kafiye veya redifte yeni bir şiir ortaya koymasındır. Nazireyi yapan şairin “nazîre-gû” ya da “nazîre-perdâz” olarak anıldığı bu gelenekte ikinci şiiri yazan şairin birinci şairi, genellikle söyleyiş, edâ ve konuda geçmesi istenir (Köksal, 2006, 13, 43, 97). Nazirelere örnek teşkil eden şiire, yani naziresi yapılan şiire ise “zemin şiir” ya da “model şiir” tabiri kullanılır (Köksal, 2017, 462). Bu tarzda yazılmış şiirlerin varlığına dair emarelere, Arap edebiyatında Cahiliye Devri’nde rastlanırken Fars ve Türk edebiyatlarında ise XII. asırdan itibaren rastlanmaktadır. Kaynaklarda Türk şiirinde ilk nazire örneklerinin Hoca Ahmed-i Yesevî’nin (öl. 1166) talebesi olan Hakîm Süleyman Ata’nın (öl. 1186) mürşidinin hikmetlerine yazdığı nazireler olduğu zikredilir. Anadolu’da ise Hakîm Süleyman Ata’yı Yunus Emre (öl. 1320-21) takip etmiş ve bu anlamda Yunus Emre de Hoca Ahmed-i Yesevî’nin şiirlerine nazireler kaleme almıştır. Yunus Emre’nin şiirlerine ise kendisinden sonra yaşamış olan Ahmedî (öl. 1410’dan sonra) ve Nesîmî’nin (öl. 1404-05) nazireler kaleme aldığı bilinir. Türk nazireciliğinin öncüleri kabul edilen bu şairlerden sonra XV. asırda Fatih (salt. 1451-1481) devrinde yaşayan Necâtî’nin (öl. 1509) şiirlerine de kendinden sonra yetişen birçok şairin oldukça fazla nazire yazdığı bilinmektedir. Yine Ahmed Paşa’nın (öl. 1496-97) Şeyhoğlu Mustafa’nın (öl. 1413-14) *Hurşid-nâme*’sinde yer alan “gönül” redifli manzumesine yazdığı naziresinin daha sonraki pek çok şaire ilham olduğu söylenebilir (bk. Yavuz, 2013, 360-379). Yine Nesîmî ve Şeyhoğlu Mustafa’nın şiirleri arasında yer alan “yazmışam”; Şeyhî’nin “kerem”; Necâtî’nin “gayrı” ve “döne döne” redifli manzumeleri bu geleneğin sürdürülmesinde önemli katkı sağlamıştır.

Klasik Türk şiiri ekseninde yetişen pek çok şair kendisinden önce kaleme alınan şiirleri okumuş, beğendiği şiirlere, hayranlık duyduğu şairlerin manzumelere, yine aynı konu, aynı vezin, aynı kafiye ve redif ile nazireler yazmıştır. Böylelikle nazire geleneği, edebiyatımızın genişlemesine de vesile olmuş, hatta nazirelerin ve nazirelere esas olan zemin/model şiirlerin bir

¹ Nazire geleneğine dair ayrıca bk. (Durmuş, 2006; Çiçekler, 2006; İrkılata, 2007; Ünlü, 2011; Çandır, 2013; Çetin - Uzunburun, 2023; Kiremitçi, 2018; Sakarya, 2024).

Nazire Geleneğinin Son Örnekleri Bağlamında Trabzonlu Ziver'in Hamsi Gazeli'ne Yazılan Nazireler

arada toplandığı nazire mecmuaları (mecmû'atü'n-nezâ'ir, mecmû'a-i nezâ'ir) adıyla bir edebî tür ortaya çıkmıştır. Gerek daha önce yetişmiş şairlere yetişme gayreti gerek onlardan daha iyi şiir yazma hevesi gerekse daha önce kaleme alınmış şiire reddiye yazma amacıyla irat edilmiş benzer (nakîze) şiirler edebiyatımıza farklı bir soluk getirdiği gibi nazire geleneğinin zinde kalmasını sağlamış ve bu şiir tarzının günümüze kadar gelmesine zemin hazırlamıştır.

XX. asırda nazire geleneğinin son halkaları bağlamında değerlendirilebilecek örneklerden bir kaçı da Trabzonlu Ziver'e ait olan ve "Hamsi Gazeli" olarak anılan "var" redifli manzumesine kendinden sonra yetişmiş olan şairlerin kaleme aldıkları nazirelerdir. Söz konusu bu nazireler, Tıflî Efendi (öl. 1908), Esat Ömer Eyyûbî (öl. 1950), Süleyman Mâhir Bey (öl. 1953), Ahmet Sarım (Doğru) Bey (öl. 1964) ve adını bilmediğimiz meçhul bir şairin nazireleridir:

Şairler	Şiir	Nazım Şekli	Beyit/Bend Sayısı	Aruz Kalıbı
Ziver	Zemin Şiir	Gazel	11	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Tıflî Efendi	Nazire	Gazel	12	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Esat Ömer Eyyûbî	Nazire	Gazel	7	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Süleyman Mâhir Bey	Nazire	Gazel	7	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Ahmet Sarım Bey	Nazire	Gazel	10	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Meçhul Şair (Lâedri)	Nazire	Muhammes	8	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Yukarıdaki tabloda bilgileri verilen şairlerin kaleme aldıkları manzumeleri nazire geleneği bağlamında incelemeye önce Trabzonlu Ziver ve nazirelere ilham kaynağı olan zemin şiiri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır:

Şair Ziver'e Dair Birkaç Not

Aslen Kafkasyalı bir aileden olan ve 1237/1821'de Kafkasya'da dünyaya gelen Ziver Efendi'nin asıl adı Mehmed Ziver'dir. Kafkasya'dan çok küçük yaşlarda Trabzon'a getirilmiş ve dönemin Trabzon valisi Hazinedâr-zâde Osman Paşa'nın kethüdası olan Amasyalı şair Hüseyin Revnak Efendi tarafından evlatlık olarak büyütülmüş; müderris Karaabalı Süleyman Efendi'den ise terbiye ve talim görmüştür. Eğitimi tamamlandıktan sonra Trabzon valisi Osman Paşa'nın valiliği sırasında Trabzon'da memuriyete girmiştir. Ardından sırasıyla Batum, Gümüşhane, Konya, Erzurum, Bitlis ve Ardahan gibi vilayetlerde kethüdalık, tahrirat müdürlüğü, tahkik meclisi kâtipliği ve âşâr tahsilat memurluğu gibi görevler almıştır. Özellikle Trabzon'da Vali Emin Muhlis Paşa'nın (öl. 1864) kethüdalığını yaptığı sırada önemli bir nüfuza sahip olmuştur. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal'in verdiği bilgilere göre aksakallı, heybetli ve gösterişli biri olan Mehmed Ziver Efendi, 50'li yaşlarda felç geçirmiş ve 1880 yılında büyüyüp yetiştiği Trabzon'da vefat etmiştir. Trabzon'da Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hâtun adına 1514 yılında yaptırılmış olan Gülbahar Hâtun Camii ya da diğer adıyla Hâtuniye Camii avlusunun dış kapısı civarına defnedilmiştir (İnal, 1970, 2054; Mehmed Nâil Tuman, 2001, I-II/399; Emiroğlu, 2012, 183; Arslan, 2014; Çalka, 2023, 280). Cumhuriyet döneminde Hâtuniye Mezarlığı'nın parka dönüştürülmesiyle Mehmed Ziver Efendi'nin mezarı şehir mezarlığınının 29. parseline nakledilmiştir (Arslan, 2014).

Trabzonlu lakabının yanı sıra Kafkasyalı sanlarıyla da anılan Mehmed Zîver Efendi'nin çok küçük yaştan itibaren şiire karşı merak saldığı ve manzumelerinde “Zîver” mahlasını kullanmasıyla Mehmed Zîver Efendi olarak anıldığı kaydedilmiştir. Elimizde mevcut divanı veya divançesi bulunmamasına rağmen edebî yönden çok güçlü olduğu, özellikle gazellerinin çok beğenildiğı ifade edilebilir (Yüksel, 1993, 138). Elde bulunan şiirlerinden anlaşıldığı kadariyle Zîver, klasik edebiyatımızın son asrında yaşamasına rağmen bu edebiyatın hemen bütün inceliklerine, mazmunlarına, edebî sanatlarına vakıf olarak gazeller yazmıştır. Şiirlerinin dışında mensur olarak kaleme aldığı yazılarının da pürüzsüz ve muntazam olduğu kaydedilmiştir. Zamanın şairleriyle münâzara, müşâ‘are ve latifeleri bulunan Mehmed Zîver Efendi'nin özellikle çalışmamıza konu olan ve *Hamsi Gazeli* olarak şöhret bulduğu bilinir. Yine İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal'ın Zîver'e dair verdiği bilgilerde, şairin Hamsi manzumesiyle tanınmasına ve pek çok şairin bu manzumeye nazire yazmasına rağmen kendisinin hamsiden yapılan yemekleri yememesi/yiyememesini zikretmesi, kendisi için kayda geçen ilginç bir ayrıntıdır (İnal, 1970, 2054).

Şiirleri arasında hicviyelere de önemli bir yer ayıran Mehmed Zîver Efendî, bu özelliğiyle bazı çevrelerce “Nef'î-i Zamân” yani zamanın Nef'î'si olarak nitelendirilmiştir (Arslan, 2014). Kaynaklarda, şairin çok miktarda şiirinin olduğu, bu şiirlerin ve mektuplarını ihtiva eden *Münşeât*'ının bastırılmak üzere bir şahıs tarafından alındığını fakat maalesef kaybedildiğini nakletmektedir (İnal, 1970, 2053; Yüksel, 1993, 137-138; Albayrak, 2010, 88-92). Şairin mezarını tespit eden Murat Yüksel, mezar taşında bulunan kıt'anın yanı sıra Trabzon'daki çok sayıda mezar kitabesinin de Mehmed Zîver Efendî tarafından kaleme alındığını ifade etmiştir (Yüksel, 1993, 138-145). Osmanlı'nın yetiştirdiğı Trabzonlu müellifler üzerinde araştırmalar yapmış olan Süleyman Gür ise Mısır Kahire'de bulunan Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları kataloğunda 9133/6 numarasıyla kayıtlı *Âyîn-nâme-i Garâ'ib-nümâ-ı Berlin* adlı eserin Mehmed Zîver Efendî'ye ait olabileceğini ancak bu eserin müellife ait olup olmadığı ile ilgili hâlihazırda kesin bir bilginin bulunmadığını ifade etmiştir (Gür, 2018, 221).

Zîver'in Hamsi Gazeli ve Ona Yazılan Nazireler

Zîver'in kaynaklarda “Hamsi Gazeli” olarak bilinen manzumesi, “var” redifli olup yek-âheng gazel nevinden tüm beyitlerinde hamsi balığı konu edildiğı için bu isimle meşhur olmuştur. Divanı henüz bulunmayan Zîver'in söz konusu bu gazeli şiir mecmuasında bulunmaktadır. Bu mecmua, Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 4353/2 numaralı şiir mecmuasıdır. Zîver'in gazeli ise mecmuanın 56b sayfasındadır (Doruk, 2023, 160-161). Söz konusu gazelin tam olarak ne zaman yazıldığına dair net bilgi bulunmamakla birlikte bu gazelden bahseden ilk kişi Hamâmî-zâde İhsân Bey olmuştur (Hamâmî-zâde İhsân, 1928). Hamâmî-zâde'den sonra İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal da *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde Zîver'in biyografisinden bahsederken bu gazele de yer vermiştir (İnal, 1970, 2054-2055).

Hamsinin Trabzon ve yöre halkı için önemine değinilen Zîver'in gazeli 11 beyitten oluşmakta olup aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. İlk beyitten itibaren yöre halkı için hamsinin ne denli değerli olduğunu ifade eden Zîver, insanların bu balık için canını dahi verebileceğini vurgulamıştır. Bu balığın yenmesinin bir adabının olduğunu zikreden Zîver'e göre hamsinin avlanmasının ardından boru sesleriyle insanlar limanda âdeta mahşer gibi toplanır ve bir şölen havasında bu balık satışa çıkarılır. Manzumenin devamında hamsi balığının, yendikten sonra yiyene çok faydalarının olduğunu; ancak yiyicisini çok susattığını vurgulayan Zîver Efendi, konserve hâlinde saklanan iki küp hamsiye sahip olan bir kişinin Kârûn gibi servete sahip olduğunu mizahi bir üslupla dile getirmiştir. Yine Zîver'e göre hamsinin suyu hastalar için şifa kaynağıdır. Ona göre hamsi suyu varken Trabzon'da hekimlik yapan Dr. Saso ve ilaçlarının hiçbir hükmü bulunmamaktadır. Hamsinin ne olduğunu bilmeyenler

*Nazire Geleneğinin Son Örnekleri Bağlamında Trabzonlu Zîver'in Hamsi Gazeli'ne Yazılan
Nazireler*

ise bu nimete deve ya da Trabzon tanrısı der (Kesik, 2021, 1). Zemin şiir olan gazelin tamamı şöyledir:

*N'ola hamsi bulsa şöhret günde bin kurbânı var
Cânı var hem kanı var mercân gibi çeşmânı var*

*Bu meseldir ki balık bilmez ise Hâlık bilir
Zâyi ' olmaz bir kuru hamsi kimin ihsânı var*

*Bir takım dânsizlerin sen bakma dahl ü ta'nına
Hassa-i hamsîyi dahl etmez kimin îmânı var*

*Bir elinle kuyruğun muhkemce tut da durma yut
Hamsiyi ekl etmenin de yolu var erkânı var*

*Bî-tekellüf bin kova su sarf eder mihmânına
Tuzlu hamsinin aceb eltâf-ı bî-pâyânı var*

*Bir fakîrin iki küp hamsisi ger medfûn ise
Şübhe yok Kârûn'dan a'lâ servet ü sâ mânı var*

*İşte "Sâsû"² işte eczâ-hâne işte çâr-sû
Hamsi suyundan mü'essir kande göz dermânı var*

*Kahramân dense sezâ el-hak Trabzon halkına
En za 'îfin bir sepet hamsi için bin kanı var*

*Sen ne zann etdin a zurnam hamsi-i cân-perveri
Borularla makdem-i teşrîfinin i'lânı var*

*Başına cem ' eylemiş çekmiş hesâba âlemi
Allah Allah hamsinin bir mahşer ü mîzânı var*

*Bilmeyen der yâ cemeldir yâ Trabzon tanrısı
Hamsinin ol rütbe Zîver i 'tilâ-yı şânı var (İnal, 1970, 2054-2055).*

Zîver'in gazeline nazire yazan ilk şair, Ordulu **Tıflî**'dir. Asıl adı Hasan Tahsin Efendi olan şair, çok küçük yaşlarda şiirler yazdığı için Tıflî mahlasını almıştır (Demir, 2013, 1). Tıflî'nin bu naziresi de tıpkı Zîver'in zemin şiiri gibi Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 4353/2 numaralı şiir mecmuasında yer almaktadır. Mecmuada Zîver'in söz konusu gazelinin hemen ardında 57a sayfasında zikredilmiştir (Doruk, 2023, 161). Mecmuada Tıflî'nin naziresi 10 beyitten müteşekkilen Hamâmî-zâde İhsân'ın Hamsinâmesinde ise 12 beyitten oluşmakta ve bazı beyitlerinde nüsha farklılıkları bulunmaktadır. Zîver'in zemin şiiri gibi aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınan nazirede Tıflî, hamsiden yapılan yemekler başta olmak üzere hamsinin birçok derde deva olan özelliklerine değinmiştir. İlerleyen beyitlerde, vaktiyle Allah tarafından İsrailoğullarına nasıl "Men ve selva"³ gönderilmişse

²Sasû/Sâso, Trabzon'da 1290/1874'ten sonra çalışan ünlü hekim (Yüksel, 1989, 40).

³Sözlükte "ihsan etmek, nimet vermek; başa kakmak" anlamlarına gelen "menn" kökünden türetilen "men" İsrailoğulları'na çölde verilen ve kudret helvası olarak bilinen yiyeceğin adıdır. İsrailoğulları'na verilen yiyeceklerden biri de Arapçada "Selvâ", İbrânice'de "Şelâv" denilen bıldırcın kuşu olup kelime Tevrat'ta iki yerde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de İsrailoğulları'nın çöldeki hayatı nakledilirken üç yerde (el-Bakara 2/57; el-A'râf

Karadeniz halkına da hamsinin ikram edildiğini ve hamsiyle diğer balıklar arasındaki farkın yer ve gök arası kadar çok olduğunu ifade etmiştir. Manzumenin mahlas beytinde, manzumede Zîver ile aynı dili kullandığını dile getiren Tıflî, hamsiye dair nice şairin şiirinin var olduğunu vurgulamıştır:

*Hamsiniñ hem şorbası hem tatlısı hem nânı var
'Akla gelmez nice nice lutf-ı bî-pâyânı var*

*Bak efendi şu atik fetvâlara gözlük ile
Hamsi kurbân olmasun mı kanı var hem cânı var*

*Hastalar cân vermedikçe akribâ itmez telâş
Hamsi suyundan ki dermân itmenin imkânı var⁴*

*Kem nazarla bakma hamsiye, gıdâ-yı rûhdur
Bir ecelden başka cümle illete dermânı var⁵*

*Tak silâhı boynuña al deste kalkan balığı
Ey sevâil halkı zîrâ hamsinüñ tuğyânı var*

*Bak bizim ağa bile kurbanlığa bir koç keser
Hamsinin sayyâdlardan yılda bin kurbânı var*

*"Menn u selva" kavm-i İsrail'e bahş itmişse de
Hazret-i Hakk'ın bize hamsi gibi ihsânı var*

*Farkı balıklar ile beyne 's-semâ'i ve 's-semek
Sanma asla yirde gökde hamsinüñ akrânı var*

*Hamsiye olmaz mı herkes nakd-i cânla müşterî
Pul gibi cisminde yüz biñ kevkeb-i rahşânı var⁶*

*Başına cem' eylemiş bir memleket sükkânını
Hamsinin 'âlem-nümâ dârâtı var dîvânı var*

*Taze hamsi taze cân-bahş itmese ger âdeme
Kim ölür yolunda halkın 'aklı var iz 'ânı var*

*Hem-zebân olsa n'ola Tıflî dahi Zîver ile
Hamsinin vasfında çok deryâ-dilin dîvânı var (Hamamizade, 2007, 103-105).*

7/160; Tâhâ 20/80) onlara verilen nimetlerden olmak üzere men ve selvâdan bahsedilmektedir (Harman, 2004, 29/29/107).

⁴ Bu beyit 06 Mil Yz A 4353/2 numaralı şiir mecmuasında yer almamaktadır.

⁵ Bu beyit 06 Mil Yz A 4353/2 numaralı şiir mecmuasında yer almamaktadır.

⁶ 06 Mil Yz A 4353/2 numaralı şiir mecmuasında bu beyitten sonraki beyitlerde farklılıklar bulunmaktadır:

Laz olup da hamsi ekl itmez ise 'ömründe hiç

Pek günehkârdur o adam şübhelî imânı var

Söyleyüñ evvel koyar yağı kıldan olan heriflere

Hamsiyi zemmitmesünler hamsiniñ de cânı var

Bir takım dinsizleriñ sen bakma dahl ü ta'nına

Taze hamsi hakkını kim ketm ider imânı var (Doruk, 2023, 161).

Nazire Geleneğinin Son Örnekleri Bağlamında Trabzonlu Zîver'in Hamsi Gazeli'ne Yazılan Nazireler

Zîver Efendi'nin gazelini tanzir eden bir başka şair, Eyyûbzâde Ömer Efendi'nin oğlu **Es'ad Ömer Eyyûbî**'dir. Şiirlerinde Es'ad mahlasını kullanan şair, 1311/1893 yılında Trabzon'un Maçka ilçesinde dünyaya gelmiştir. İyi bir eğitim aldığı bilinen Es'ad Ömer Eyyûbî, gençlik yıllarından itibaren şiire merak salmış ve şiirlerini dönemin çeşitli gazetelerinde yayımlamıştır (Yüksel, 1993, 433-437). Hamsiyi konu alan gazelleriyle tanınmış Zîver ve Tıflî ile aynı dönemde yaşamış olan Es'ad Ömer'in bu iki şairin şiirlerini gördüğü, kaleme aldığı naziresindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Aruz kalıbı olarak Zîver'in zemin şiirinde kullandığı *fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün* kalıbını kullanan şair, naziresini 7 beyit olarak kaleme almıştır. Muhteva bakımından ise Es'ad Ömer'e göre hamsinin şöhreti kuru bir şöhretten ibaret değildir. Onun gümüşten elbisesi üzerinde parlak yıldızları vardır. Avlandığı sırada deniz üzerinde görünen görüntüsü yakamozu andırmaktadır. Gümüşten rengi, gözlerinin alıcılığıyla âşıklarını kendine bağlayan hamsi, âdeta av değil avcı konumundadır. Bunun yanında manzumedeki Karadeniz halkı tarafından hamsinin kayıklarla sahile çekildiği; kovalarla taşındığı; taşınırken "Hayy, Hû" seslerinin çıkarıldığı vurgulanmıştır. Tüm bu değerlendirmelerle şairin hamsi avcılığının folklorik yönüne de vurgu yaptığını söylemek mümkündür:

*Hamsinin zannitme yavrum bir kuru unvânı var
Kisve-i sîmîni üzre kevkeb-i rahşânı var*

*Ay didim seyr eyleyince harmen ü bâzârını
Bahr-i pür-cûş-i siyâhın mâh-ı nev tâbânı var*

*Halk zevraklarda hamsiyi çekerler sâhile
Elde kofa dilde hûy u hây bin derbânı var*

*Çağrışır ashâb-ı keyf u iştihâ hamsi deyu
Pul pul olmuş büse-i uşşâkdan dâmânı var*

*Sîm-reng ü sîm-perdir ol vücûd-ı nâzenin
Âşık-ı âvâreyi sayd eyleyen çeşmânı var*

*Medhini Zîverle Tıflî âsumân-peyvest ider
Hem nazîre söyleyenlerden koca dîvânı var*

*Ben de bir "içli tava" ekl eyledim Allâh için
Medhi bî-pâyândır Es'ad sanma kim pâyânı var* (Hamamizade, 2007, 106-107).

Es'ad Ömer Eyyûbî'den sonra Zîver'in gazelini tanzir eden bir diğer şair, şiirlerinde "Mihri" mahlasını kullanan **Süleyman Mâhir Bey**'dir. Trabzon müftüsü Ahmed Mâhir Efendi'nin oğlu olan ve aruzla *Mihri* mahlaslı şiirler irat etmiş olan şair, dönemin önde gelen edip ve münekkitlerinden olan Hamâmî-zâde İhsân'ın övgüyle bahsettiği bir şairdir (Albayrak, 2010, 265; Hamamizade, 2007, 148-149). Naziresini Es'ad Ömer Eyyûbî'nin naziresi gibi 7 beyit olarak kaleme alan şair, aruz kalıbı olarak ise Zîver'in zemin şiirinde kullanılan *fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün* kalıbını kullanmıştır. Manzumesinde hamsiyi denizlerin sultanı olarak tasvir eden Süleyman Mâhir Bey'e göre, deniz koca bir saray, o sarayın büyük bir eyvanı ve eyvanın altında toplanan devlet erkânı bulunmaktadır. O erkânın devletli sultanı ise şanlı bir meclis ile vezire sahip olan ve denizlere hükmeden hamsidir. Bu sultanın dünyada bir karış toprağı olmasa da koca denize hükmeden bir saltanatı bulunmaktadır. Hamsiyle ilgili yaptığı bu teşbihlerden sonra hamsiye dair kendisiyle birlikte birçok şair ve edibin kalem oynattığını ve bunların çeşitli gazete ve dergilerde tabedildiğini "Eylemişlerdir terakkî sahn-ı matbû'atta / Hamsi matbû'âtının

bizden iyi erkânı var” beytiyle dile getiren Süleyman Mâhir Bey’in, gazelin mahlas beytinde hamsinin gözlerini methederken klasik şiirimizde sevgilinin karşı konulmaz gözleri anlatılırken yapılan benzetmeleri kullanması son derece dikkat çekicidir:

*‘Aks-i mihr ü mâh ile cem ‘iyyet-i elvânı var
Hamsiniñ deryâda gâyet muhteşem eyvânı var*

*Öyle bir eyvân ki onda toplanan erkânının
Câlis-i örnek olan devletli bir sultânı var*

*Öyle bir sultân ki hep iklim-i bahra hükmeder
Hem vezîri hem de şanlı meclis-i a ‘yânı var*

*Kâbil olmuş hamsiler ‘âlemde meşrûtiyyeti
Şüphe yok ki bizden a ‘lâ bir de meb ‘ûsânı var*

*Öyle pek beyhûde sanma devlet-i hamsiyi sen
Bir karış hâki yok amma bir koca îmânı var*

*Eylemişlerdir terakkî sahn-ı matbû ‘âtta
Hamsi matbû ‘âtının bizden iyi erkânı var*

*Âşık-ı dîdârı olmak söz müdür bir baksana
Mihriyâ hamsilerin billûrveş çeşmânı var (Hamamizade, 2007, 107-108).*

Zîver Efendi’nin “var” redifli gazelini tanzir eden bir diğer şair ise soyadı kanunuyla birlikte “Doğru” soyadını almış olan **Ahmet Sarım Bey**’dir. Bazı kaynaklarda Ahmet Sarım Bey’in bu manzumeyi Baba Salim’in hamsiye dair “var” redifli manzumesine nazire olarak yazdığı zikredilmiştir (Ünalın, 2023, 197). Ancak Zîver Efendi’nin Baba Sâlim’den çok daha önce yaşadığı ve bu redifle hamsiye dair manzume kaleme aldığı düşünüldüğünde Ahmet Sarım Bey’in Baba Sâlim’in değil, Zîver Efendi’nin “var” redifli gazelini tanzir ettiği ortaya çıkmaktadır. Naziresini 10 beyit olarak kaleme alan Ahmet Sarım Bey, aruz kalıbı olarak yine Zîver’in zemin şiirinde kullanılan *fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün* kalıbını kullanmıştır. Ahmet Sarım Bey’in naziresi incelendiğinde daha önceki nazirelerden farklılık arz ettiği ve hamsiye çok daha farklı bir boyut kazandırdığı da görülmektedir. Öyle ki Ahmet Sarım Bey’in manzumesinde, klasik Türk şiirinde âşık-sevgili ilişkisinde yapılan teşbihlere benzer bir yaklaşımla hamsi bir sevgili; yöre insanı ise hamsiye gönül vermiş âşıklar olarak telakki edilmiştir. Söz konusu bu sevgilinin birden fazla hayranı (rakipler) bulunmakta; bir bakışıyla birçok gönlü kendine çekmekte; insanı kendinden geçiren kokusuyla herkesi cezbetmekte ve bu sevgilinin Doğu’da ve Batı’da büyük bir şöhreti bulunmaktadır. Yine bu sevgili, âşıklarını şayet bir vakit cemalinden mahrum ettiği takdirde o âşıklar, ufuklara yayılan acıklı nağmeler okurlar:

*Âşıkın hamsi gibi bir dil-rübâ cânânı var
Öyle bir ma ‘şûk kim ta ‘rîfe gelmez ânı var*

*Bir nigâh-ı iltifât-âmizi bin dil cezbeder
Dîde-i nevvârının yıldız kadar hayrânı var*

*Bû-yı anber neşr ider her dem meşâm-ı hâtıra
Zülf-i sîmîninde gûyâ sünbül ü reyhâmı var*

*Mübtelâdır cümle ‘âlem gamze-i cellâdına
Sîne-i sayyâda işler tîr-i hûn efsânı var*

*Ehl-i zevk itlâk etmekte mübârek nâmına,
Bir degil vasfında böyle belki bin 'ünvânı var*

*Vakf-ı gûş it dem-be-dem eyler derûnî iştikâ
Âşînâ-yı hâli olmuş beste-leb yârânı var*

*Yok nazîr-i hüsnünün dinse sezâdır bâ-husûs
Kıl temâşâ cism-i pâkın pek latîf elvânı var*

*Faslı mahsûsunda arz ettikçe vech-i pâkını
Âşık-ı didârının ezvâk-ı bî-pâyânı var*

*Eylemezse âh eğer izhâr-ı ta'lat bir zamân
Zümre-i müştâkının âfâk-gir elhânı var*

*Sen ne zannetdin efendim hamsi-i cân-perveri
Şark u garba intişâr itmiş ulüvv-i şânı var (Hamamizade, 2007, 105-106).*

Zîver'in "var" redifli gazeline yazılan bu nazirelerin dışında müellifi belli olmayan bir zelyden bahsetmek ve bu zeyli de nazire geleneği kapsamında değerlendirmek mümkündür. Muhammes nazım biçiminde kaleme alınmış olan bu zeyl de Zîver'in gazeli gibi aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Sekiz bentten oluşan söz konusu zeylin meçhul şairi, manzumesinin başında hamsiye dair manzume yazan şairlerin arasında bulunmaktan şeref duyduğunu dile getirmiş, daha sonra ise hamsiden yapılan yemeklere dair oldukça kayda değer bilgiler vermiştir. Hamsiden kırk dokuz çeşit yemek yapıldığına dair olan bu bilgiler, halkbilimi ve yörenin yemek kültürü, yani gastronomi sahası için oldukça kıymetlidir. Hamsiden yapılan yemeklerin isimlerini sıralayan şairin zikrettiği yemeklerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: hamsi hoşafı, hamsi kebabı, hamsi büryanı, hamsi sirkesi, hamsi şarabı, hamsi şiş, hamsi ızgara, hamsili tas kebabı, hamsili pilav, kuş üzümlü hamsi çorbası, hamsi kavurması, hamsi dolması, hamsi kadınbudu köftesi, hamsi böreği, hamsili yumurta, hamsi macunu, hamsi baklavası, hamsili gaziler helvası, hamsi kahvesi, hamsi kılçık kadayıfı vb. Bahse konu olan zeyl şöyledir:

*Zîver'in nazmun yazarken tab'ıma cûş itdi meyl
Akdî eşkim hep ta'âm-ı bahrine mânend-i seyl
Yazdım erbâb-ı merâka tatlıca bir hoşça zeyl
Bezmine mümkün midir dâhil ola her bir tufeyl
Hamsinin bâbında çok huddâmı var der-bânı var*

*Kırkdokuz dürlü yemek, olundu ta'dâd ü hisâb
Hepsi de oldu bunun ammâ nefâset-intisâb
Vişne-âsâ gözlerinden pek nefîs olur hoşâb
Dâne-i çeşmânını yap başkaca findık kebâb
Kuzudan koçdan mutarrâ pek lezîz biryânı var*

*İtdiler terbiyye suyın yapıdılar sirke şerâb
Et suyudur işte bu sâir ta'âma salça yap
Kiremitde ıskara üstünde şişde yap kebâb
Hamsiden alsun sakat gelsün ne lâzımsa kasâb
Böbreği bumbarı şahmı kuyruğu dendânı var*

Tas kebâbı pek güzeldir doğranursa kuşbaşı

Mehmet Sait ÇALKA

*Tas kapaması pilav oldu bunun bir yoldaşı
Fıstık üzümle olur çorbası hem dürlü aş
Müştehi eyler kavurması ocaktaki taşı
Hamsinin seyret cemâdât içre meftûnânı var*

*Kıy etin tuzla biber ile soğanla ince pek
Kılığın ammâ eyi ayıkla bir âletle çek
Şimdi bundan dolma yap kadın budu yâhut börek
Köfte yap yahut yumurta kır olur başka yemek
Bunların da dürlü dürlü tabhının imkânı var*

*Ez etin lâzutla karışdır ki ma'cûn ola ta
Bu hamîrden ince aç fındıkla yap bir baklava
Fıstık u bâdem ile ezsen olur pek pür-behâ
Gâziler halvâsı olur kavrulursa yağda... hâ!
Her dakîka hâsdır bu pek geniş meydânı var*

*Ol hamîri kayganada yapdı erbâb-ı merâk
Döktiler yassı kadayıf saca ya'ni ber-siyâk
Kılığından tel kadâif yaptılar sen zevke bak
Sanki helvâdır revânî lokmadır şîrîn-mezâk
Hamsinin her evde gûyâ tatlıcı dükkânı var*

*İçşeler kahve suyundan tab'a pek lezzet verir
Hastaya sıhhat verir a'mâ göze kuvvet verir
Cism-i pâki sofraya revnâk verir zînet verir
Günde çok cem'iyete âsâyiş-i ni'met verir
Hamsinin gâyet mürettep münbasıt bir hânı var (Hamamizade, 2007, 96-97).*

Zîver'in zemin şiirine Tıflî Efendî, Esat Ömer Eyyûbî, Süleyman Mâhir Bey, Ahmet Sarım Bey ve meçhul bir şairin yazdığı bu nazirelerin dışında Zîver'i örnek olarak hamsiye dair klasik Türk şiiri tarzında manzume kaleme alan bir şair de Mustafa Sıdkı'dır (öl. 1975). Mustafa Sıdkı Cansızoğlu olarak da bilinen şair, hamsiye dair manzumesini nazire geleneğine uygun bir şekilde kaleme almasa da Zîver'i örnek olarak kaleme aldığı manzumenin ilk beytinde şöyle dile getirmektedir:

*Zîverin ta'kîb ederken vâdi-i inşâsını,
Hamsinin yapsam biraz ben vasf-ı müstesnâsını (Yüksel, 1993, I/482).*

Sonuç

Klasik Türk, Arap ve Fars şiirinde şairlerin, sevdiği ve takdir ettiği başka şairlerin bazı manzumelerine bakıp (nazar edip) aynı ölçü ve kafiyede benzerlerini yazmaları olarak tanımlanan nazire, Cahiliye Devri Arap edebiyatına kadar uzanıp Fars ve Türk edebiyatlarında XII. asırdan itibaren görülmeye başlanan bir şiir geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebiyatımızda ilk örneklerini XII. asırda gördüğümüz nazireleri Osmanlının son demlerine kadar her yüzyılda görmek mümkün olmuştur.

XII. asırdan itibaren sayısı artan nazirelerin bir arada toplanması gayesiyle nazire mecmuaları ortaya çıkmış ve bu anlamda kaleme alınan nazirelerin toplu bir şekilde bir eserde bulunmaları sağlanmıştır. Söz konusu nazire mecmualarında bulunmayan ve diğer şiir mecmualarında kendine yer bulan nazirelerin sayısının da azımsanmayacak kadar fazla olduğu bir gerçektir. Nazire geleneğinin bu noktada gelişimi, yukarıda da belirtildiği üzere Osmanlının son dönemlerine hatta Cumhuriyet dönemine kadar gelmiştir.

Nazire Geleneğinin Son Örnekleri Bağlamında Trabzonlu Zîver'in Hamsi Gazeli'ne Yazılan Nazireler

Nazire geleneğinin XX. asra kadar gelebildiğinin bir örneği olan bu çalışmada, Karadeniz havzasında yetişen ve tüm Karadeniz ve Marmara sahil şeridi başta olmak üzere Anadolu insanının özellikle kışın sofrasında bir şekilde yer bulan balık türlerinden hamsiye dair Trabzonlu şairlerden Zîver'in kaleme almış olduğu "Hamsi Gazeli" ve bu gazele yazılan nazireler incelenmiştir. Yapılan inceleme neticelerinde varılan sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- XIX. asırda yaşamış olan Trabzonlu Zîver'in, yaşadığı bölgenin en önemli geçim kaynaklarından biri olan hamsi balığına dair kaleme almış olduğu manzumesi gerek çağdaşları gerekse kendinden sonra gelen şairler tarafından oldukça beğenilmiş ve gerek nazire gerek farklı formlarda hamsiye dair manzumelerin yazılmasına zemin hazırlamıştır.
- 2- Zîver'in kaleme aldığı zemin şiire, kendinden sonra yetişmiş olan Tıflî Efendi, Esat Ömer Eyyübî, Süleyman Mâhir Bey, Ahmet Sarım (Doğru) Bey ve son olarak meçhul bir şairin yazdığı nazirelerin, nazire geleneğinin tarihsel seyrine katkı sağlayacak nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda bu nazireleri, nazire geleneğinin son halkaları anlamında değerlendirmek de mümkündür.
- 3- Zemin şiir dâhil nazire yazan tüm şairlerin manzumesi gazelken meçhul şairin (Lâedri) manzumesi ise muhammes nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Yine söz konusu manzumelerin tümünde aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır.
- 4- Zîver'in zemin şiiri 11 beyitten oluşurken Tıflî Efendi'nin naziresi 12; Esat Ömer Eyyübî'nin naziresi 7; Süleyman Mâhir Bey'in naziresi 7; Ahmet Sarım Bey'in naziresi ise 12 beyitten oluşmaktadır. Meçhul şairin (Lâedri) muhammesten oluşan manzumesi ise 8 bentten oluşmaktadır.
- 5- Gerek zemin şiire yazılan nazirelerde gerekse hamsiye dair pek çok şairin başka formda yazdığı manzumelerde Zîver'in methine yer vermeleri, şairin bu noktadaki başarısını göstermesi açısından oldukça kıymetlidir.
- 6- Zemin şiir ve ona yazılan nazireler incelendiğinde hemen tüm şiirlerde hamsinin Trabzon ve yöre halkı için çok büyük bir öneme sahip olduğu; insanların bu balık için canını dahi verebileceği; hamsi yemenin bir adabının olduğu; hamsinin yiyene çok faydalarının dokunacağı ve son olarak bu balıktan onlarca çeşit yemeğin yapılabildiği vurgulanmıştır.
- 7- Yine başta zemin şiir ve ona yazılan nazireler değerlendirildiğinde, şiirlerin bir kısmında hamsi etrafında yapılan teşbihlerin klasik şiirimizin anlam dünyası etrafında oluşturulduğu görülmüştür. Örneğin Süleyman Mâhir Bey'in naziresinde, gazelin mahlas beytinde hamsinin gözlerini methederken klasik şiirimizde sevgilinin karşı konulmaz gözleri anlatılırken yapılan benzetmeleri kullanması son derece kayda değerdir. Yine aynı durumu Ahmet Sarım Bey'in naziresinde de görmek mümkündür. Öyle ki Ahmet Sarım Bey'in manzumesinde, klasik Türk şiirinde âşık-sevgili ilişkisinde yapılan teşbihlere benzer bir yaklaşımla hamsi bir sevgili; yöre insanı ise hamsiye gönül vermiş âşıklar olarak telakki edilmiştir. Söz konusu bu sevgilinin birden fazla hayranı (rakipleri) bulunmakta; bir bakışıyla birçok gönlü kendine çekmekte; insanı kendinden geçiren kokusuyla herkesi cezbetmekte ve bu sevgilinin Doğu'da ve Batı'da büyük bir şöhreti bulunmaktadır.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan. “Nazîre”. *Türk Ansiklopedisi*. XXV/160-161. İstanbul: MEB Yayınları, 1997.
- Albayrak, Hüseyin. *Trabzonlu Divan Edebiyatı Şairleri*. İstanbul: Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2010.
- Arslan, Mehmet. “Zîver, Kafkasyalı, Trabzonlu”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ziver-kafkasyali-trabzonlu>
- Çalka, Mehmet Sait. “Evlatlık Bir Şâir Mehmet Zîver Efendi”. *Trabzon’un Kültürel Yüzü-2 100 Biyografi*. 280-283. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2023.
- Çandır, Muzaffer. “Türk Şiirinde Nazire Geleneği ve Kul Himmet’in Şiirlerinde Nazirecilik”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/2 (2013), 478-492.
- Çetin, Kamile - Uzunburun, Merve. “Nazire Geleneği Bağlamında ve Rediflerin İzinde Elmasın İşiltisini Takip Etmek”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2023), 665-718.
- Çiçekler, Mustafa. “Nazire”. *DİA*. 32/457. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Demir, Necati. “Tıflî”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tifli>, 2013.
- Doruk, Sevnur. *Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu: 06 Mil Yz A 4353/2 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Durmuş, İsmail. “Nazire”. *DİA*. 32/455. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Emiroğlu, Kudret. *Trabzon Vilayeti Salnameleri Yer ve Kişi Adları Dizini 1869-1904 (1-22. Ciltler)*. Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, 2012.
- Gür, Süleyman. “Osmanlı Döneminde Yetişen Trabzonlu Müellifler ve Eserleri: Bir Literatür Tespiti Denemesi”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018), 173-174.
- Hamâmi-zâde İhsân. *Hamsi-nâme*. İstanbul: Sebat Matbaası, 1928.
- Hamamizade, İhsan. *Hamsiname*. (haz. Burhan Sayılır, Murat Babuçoğlu), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007.
- Harman, Ömer Faruk. “Men ve Selva”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 29/107-108. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- İrkılata, Mehmet. *Nazire Geleneği İçerisinde Kerem Kasideleri*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri (Cüz X)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Kesik, Beyhan. “Hamsi Gazeli (Zîver)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hamsi-gazeli-ziver>, 2021.
- Kiremitçi, Ferdi. “Türk Tasavvuf Şiirinde Nazîre Geleneği Çerçevesinde Eşrefoğlu Rûmî, Sünbül Sinân ve Niyâzî-i Mısri’nin ‘Geldim’ Redifli Şiirlerinin Karşılaştırılması”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018), 2759-2779.
- Köksal, M. Fatih. *Sana Benzer Güzel Olmaz, Divan Şiirinde Nazire*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Köksal, M. Fatih. *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: (İlaveli ve Genişletilmiş İkinci Baskı), Kesit Yayınları, 2017.
- Mehmed Nâil Tuman. *Tuhfe-i Nailî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları, (Haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı), 2001.
- Sakarya, Elif. “16. Yüzyıl Tezkirelerinde Nazire İle İlgili Kavramlar ve Nazirecilik Geleneği”. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi* (Vefatının 100. Yılı Münasebetiyle Ali Emîrî Özel Sayısı) (2024), 427-457.

- Ünalın, İbrahim. "Trabzonlu Şairlerin Şiirlerindeki Arapça Unsurlara Örnekler". *BENĞİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi* 2023/2 (2023), 193-208.
- Ünlü, Osman. "Hoşça Bak Zâtına Kim / Âlem-i Kübrâsın Sen' Nazire Geleneği İçinde Şeyh Gâlib'in Meşhur Şiiri". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/2 (2011), 236-253.
- Yavuz, Kemal. "Türk Şiirinde Nazire". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10 (2013), 359-424.
- Yüksel, Murat. *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri*. Karadeniz Gazetesi Ofset Yayınları, 1993.
- Yüksel, Murat. *Türk Edebiyatında Hamsi*. Trabzon: Trabzon Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 1989.

Extent Abstract

Nazire is the name given to a poem written by one poet, which is modelled by another poet and written in the same verse, same rhyme, and even with the same content. Scientific studies in the past have shown that the poet who writes a nazire to a poem usually writes a nazire for such purposes as wanting to appreciate the master poet who wrote the first poem, which is called the ground poem, wanting to show his own prowess with the nazire he writes, or wanting to create a literary discussion environment for the subject discussed in the ground poem. Nazirism, which is also seen in Arabic and Persian literatures and has become a tradition since the XIIth century, continued its development until the XXth century. Accordingly, it is accepted that the oldest examples of nazir in Turkish poetry are the nazires written by Hakîm Süleyman Ata (d. 1186) in the XIIth century to the wisdoms of his disciple Hoca Ahmed-i Yesevî (d. 1166). It can be said that Yunus Emre (d. 1320-21) followed Hakîm Süleyman Ata in this sense. After these two important figures, it is understood from the many nazire compilations and many nazires detected in divans that the tradition of nazire in Turkish poetry continued and continued its development in the following centuries.

In this study, Trabzonian Zîver (d. 1880), who lived in the XIXth century, wrote a verse with the redif 'var' about hamsi fish, one of the most important livelihoods of the region he lived in, which is known as 'Hamsi Gazeli' in the sources, and Tıflî Efendi (d. 1908), Esat Ömer Eyyûbî (d. 1950), Süleyman Mâhir Bey (d. 1953), Ahmet Sarım (Doğru) Bey (d. 1964) and an unknown poet. 1908), Esat Ömer Eyyûbî (d. 1950), Süleyman Mâhir Bey (d. 1953), Ahmet Sarım (Doğru) Bey (d. 1964) and an unknown poet are analysed in the context of the verse tradition. It is possible to list the results of the examination as follows:

Trabzonian Zîver, who lived in the XIXth century, wrote a verse about anchovy fish, one of the most important livelihoods of the region he lived in, which was highly appreciated by both his contemporaries and poets who came after him, and paved the way for the writing of verses about anchovy in different forms. Zîver's model poem was written by Tıflî Efendi, Esat Ömer Eyyûbî, Süleyman Mâhir Bey, Ahmet Sarım (Doğru) Bey and finally by an unknown poet. In this sense, it is also possible to evaluate these nazires as the last links of the nazire tradition.

While the model poem and all the nazires written to it are written in the form of ghazal, the poem of the unknown poet (Lâedri) is written as muhammes. Again, in all of these poems, the mould fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün of aruz was used.

Zîver's model poem consists of 11 couplets, while Tıflî Efendi's nazire consists of 12 couplets, Esat Ömer Eyyûbî's nazire consists of 7 couplets, Süleyman Mâhir Bey's nazire consists

of 7 couplets and Ahmet Sarım Bey's nazire consists of 12 couplets. The verse of the unknown poet (Lâedri) consists of 8 lines. The fact that Ziver is praised both in the verses written to the model poem and in other poems about anchovy written by many poets is very valuable in terms of showing the poet's success in this field.

When the model poem and its verses are analysed, it is emphasised in almost all poems that anchovy has a great importance for Trabzon and the local people; that people can even give their lives for this fish; that there is a way of eating anchovy; that eating anchovy is beneficial for the person who eats it and finally that dozens of different dishes can be made from this fish.

Again, when the model poem and the nazires written to it are evaluated, it is seen that the metaphors made about anchovy in some of the poems are formed around the world of meaning of our classical poetry. For example, in Süleyman Mâhir Bey's nazire, while praising the eyes of anchovy, it is described as if the irresistible eyes of the lover in our classical poetry are being described. Again, it is possible to see the same situation in Ahmet Sarım Bey's nazire.